

Een leven lang student. Hoe leren in het hoger onderwijs tijdens de loopbaan aantrekkelijker maken?

Linde Buysse – SERV

Buysse, L. (2021). *Een leven lang student. Hoe leren in het hoger onderwijs tijdens de loopbaan aantrekkelijker maken?* Brussel: SERV.

ABSTRACT

Vlaanderen heeft steeds meer nood aan hoogopgeleide werknemers. Omdat niet iedereen de juiste basisopleiding of competenties heeft, wordt een extra opleiding volgen in het hoger onderwijs dus steeds meer nodig. Vandaag zijn er al verschillende mogelijkheden voor werkstudenten maar desondanks blijven de aantallen laag. Gezien de evoluties op de arbeidsmarkt vragen de Vlaamse sociale partners – verenigd in de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) – de hogescholen en universiteiten om aantrekkelijkere formules aan te bieden voor wie werken en studeren wil combineren. Nu is er vaak veel puzzelwerk nodig om uit te zoeken welke (deel)opleidingen allemaal mogelijk zijn, op welke premies of tijdskrediet men beroep kan doen en of er vrijstellingen mogelijk zijn voor bepaalde lesonderdelen. Er is ook nood aan kortere, flexibele formules met een goede mix van lessen op de campus en online. Maar ook het financieringssysteem van het hoger onderwijs moet hogescholen en universiteiten meer aanmoedigen om sterker in te zetten op wie werken en studeren wil combineren.

Maatschappelijke ontwikkelingen zoals de digitalisering vragen nieuwe en andere competenties. Statistieken tonen echter dat Vlaanderen niet bij de Europese top behoort voor deelname aan levenslang leren. Uit toekomstverkenningen van de Vlaamse arbeidsmarkt blijkt ook dat het aandeel hooggekwalificeerde jobs zal toenemen ten koste van het aantal middengekwalificeerde jobs. Dit vraagt beleid dat zich richt op zoveel mogelijk werknemers, werkzoekenden, ondernemers en organisaties een leercultuur bij te brengen zodat Vlaanderen klaarstaat voor toekomstige uitdagingen. In het advies 'Een leven lang student' onderzoekt de SERV hoe het hoger onderwijs kan worden gestimuleerd om meer volwassenen aan te trekken tijdens hun loopbaan. Dit artikel zoomt in op een aantal onderdelen van dat advies. De focus ligt op alle potentiële lerenden die werken of werkzoekend zijn en tijdens hun loopbaan verder willen studeren, zich willen omscholen of bijscholen in het hoger onderwijs.

In dit artikel wordt er eerst een schets gegeven van het systeem van levenslang leren in het hoger onderwijs. In het tweede en derde deel wordt er stilgestaan bij de uitdagingen en kansen voor het levenslang leren in het hoger onderwijs. Voor de aanbevelingen verwijzen we de lezer door naar het advies zelf.

Schets levenslang leren in hoger onderwijs

Iemand die wil deelnemen aan het levenslang leren in het hoger onderwijs heeft heel wat mogelijkheden, al is het niet altijd zo gemakkelijk de weg te vinden in het aanbod. In dit deel wordt er kort stilgestaan bij het systeem van levenslang leren in het hoger onderwijs.

Opleidingsaanbod levenslang leren

Het opleidingsaanbod van het hoger onderwijs voor levenslang leren, is groot (Onderwijskiezer, 2021). Enerzijds zijn er de basisopleidingen waarmee lerenden een basisdiploma hoger onderwijs kunnen behalen. Het gaat om financierbare graduaats-, bachelor- en masteropleidingen en schakel- en voorbereidingsprogramma's waarvoor de ingeschrevene een studietoelage kan krijgen (Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021a). Anderzijds zijn er de voortgezette opleidingen bachelor-na-bachelor, master-na-master of postgraduatoren die verder bouwen op de kennis en vaardigheden uit de basisopleidingen (Onderwijskiezer, 2021). Ook via permanente vormingen kunnen professionals of studenten met een academische graad hun kennis opfrissen of zich omscholen in een ander domein. Deze voortgezette opleidingen en permanente vormingen worden samen de postinitiële opleidingen genoemd. Deze opleidingen zijn niet financierbaar¹ en dus kan een ingeschrevene hiervoor geen studietoelage krijgen (Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021a).

Het uitgebreide aanbod hoeft niet in dagonderwijs te worden gevolgd, maar kan vaak ook in aparte trajecten voor werkstudenten. Deze aparte werkstudententrajecten (gebaseerd op het bestaande aanbod in dagonderwijs) zijn qua vorm en tijdstip flexibeler.

Contracten

Bij de inschrijving kan er worden gekozen tussen verschillende contracten: het diplomacontract, het creditcontract, het examencontract of een combinatie van deze contracten (Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021b). Als iemand een volledige opleiding wil volgen om een diploma te behalen, schrijft die zich in met een diplomacontract. Als iemand slechts een aantal opleidingsonderdelen wil volgen zonder een diploma te behalen, schrijft die zich in met een creditcontract. Voor de opleidingsonderdelen dat die persoon dan slaagt (onder een diploma- of creditcontract), krijgt hij of zij een creditbewijs. Als iemand de lessen niet wil volgen, maar wel een diploma of creditbewijs wil behalen, schrijft die zich in met een examencontract. Deze contracten kunnen ook worden gecombineerd. Het is ook mogelijk zich in te schrijven voor meerdere opleidingen tegelijk aan verschillende instellingen al dan niet met verschillende contracten.

Alleen met een diplomacontract voor minstens 27 studiepunten van financierbare opleidingen kan een studietoelage worden verkregen. Enkel diploma- en creditcontracten worden meegenomen in de berekening van de financiering voor hoger onderwijs vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming.

Studiegeld

Het studiegeld of inschrijvingsgeld voor hogeronderwijsinstellingen hangt af van verschillende elementen: het soort contract, het aantal ingeschreven studiepunten en het statuut van de ingeschrevene (niet-beurs, bijna-beurs- of beurstariefstudent). Het statuut bepaalt of die recht heeft op een studietoelage (afhankelijk van de nationaliteit, het inkomen, de gezinssituatie en pedagogische voorwaarden)² (Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021c).

¹ Behalve de bachelor-na-bacheloropleidingen die aan de helft worden gefinancierd in vergelijking met financierbare opleidingen.

² Zie voor meer info over de studietoelagen: <https://www.studietoelagen.be/voorwaarden-en-bedragen/kom-ik-in-aanmerking>.

Het studiegeld dat de potentiële lerende betaalt voor een opleiding in het hoger onderwijs bestaat altijd uit een vast gedeelte en een variabel gedeelte per ingeschreven studiepunt. Wanneer de potentiële lerende zich inschrijft voor een basisopleiding of afzonderlijke opleidingsonderdelen met een diplomacontract, verschilt de hoogte van het vast en variabel gedeelte naargelang het statuut van de ingeschrevenen (**TABEL 1**). Dit onderscheid tussen niet-beurs-, bijna-beurs- of beurstariestudent vervalt bij inschrijving voor bachelor-na-bachelor- en master-na-masteropleidingen. Voor inschrijvingen met een creditcontract wordt dezelfde logica van een vast en variabel bedrag per studiepunt gevolgd, maar kan er geen studietoelage worden aangevraagd (en gelden dus de bedragen van niet-beurstariestudent bij diplomacontracten). Voor inschrijvingen met een examencontract ligt het vast bedrag en variabel bedrag per studiepunt lager dan bij een diploma- of creditcontract omdat er geen lessen worden gevolgd (**TABEL 2**). Voor het postinitieel aanbod zijn er geen wettelijk vastgelegde studiegelden.

TABEL 1 \ Studiegelden diplomacontract (financierbare opleidingen en afzonderlijke opleidingsonderdelen), bedragen academiejaar 2020-2021

Type opleiding	Statuut	Vast gedeelte	Variabel gedeelte per studiepunt
Basisopleidingen en afzonderlijke opleidingsonderdelen	Niet-beurstariestudent	245,2 euro	11,7 euro*
	Bijna-beursstudent	245,2 euro	4,3 euro
	Beurstariestudent	111,9 euro	0 euro
Bachelor-na-bachelor		maximum 494,4 euro	maximum 23,5 euro
Master-na-master		maximum 5.756,8 euro	
Master-na-master waarvoor speciale omstandigheden gelden		maximum 26.428,1 euro	

Noot: *De instelling kan maximum 11 euro per studiepunt extra aanrekenen voor de studiepunten waarvoor de niet-beurstariestudent geen leerkrediet meer heeft.

Bron: Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021c

TABEL 2 \ Studiegelden examencontract, bedragen academiejaar 2020-2021

Vast gedeelte	Variabel gedeelte per studiepunt
111,9 euro	4,3 euro

Bron: Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2021c

Interuniversitaire taaltesten

De interuniversitaire taaltest Nederlands voor anderstaligen (ITNA) meet het minimumniveau (B2) dat beginnende studenten in het Vlaamse hoger onderwijs moeten hebben om te kunnen starten (ITNA, 2021). De kostprijs ervan is 85 euro voor een open testmoment, 185 euro voor een individuele afspraak of 100 euro per deelnemer voor een groep van minimum vijftien deelnemers op een datum op afspraak (in onderling overleg).

Daarnaast is voor sommige Engelstalige opleidingen slagen voor de interuniversitaire test academisch Engels (ITACE) noodzakelijk (ITACE, 2021). De kostprijs ervan is ofwel 130 euro voor een open testmoment ofwel 230 euro voor een individuele afspraak.

Dit kan een bijkomende kost zijn bovenop het inschrijvingsgeld. Inschrijven voor een open testmoment kan in de taalcentra van de KU Leuven, Vrije Universiteit Brussel, Universiteit Antwerpen en Universiteit Gent. Het aantal open testmomenten en de plaatsen zijn beperkt.

Werkstudent: eng of ruim begrip

Enge definitie werkstudent

Een officiële werkstudent is er één die³:

- in het bezit is van een bewijs van tewerkstelling in dienstverband met een omvang van ten minste 80 uren per maand of van een bewijs van uitkeringsgerechtigde werkzoekende en waarvan de opleiding kadert binnen het door de gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling voorgestelde traject naar werk;
- nog niet in het bezit is van een tweede cyclusediploma of een masterdiploma;
- ingeschreven is in een studietraject met specifieke onderwijs- en leervormen en met specifieke modaliteiten van begeleiding en aanbod, dat als zodanig geregistreerd is in het Hoger onderwijsregister. De afzonderlijke registratie in het Hoger onderwijsregister impliceert niet dat het hier een nieuwe opleiding betreft, zoals bepaald in artikel II.150.

Het statuut wordt toegekend voor één academiejaar. Indien het om een tijdelijk tewerkstellingscontract gaat, kan het statuut voor die periode worden aangevraagd. Als een werkstudent aan de voorwaarden voldoet, kan de hogeronderwijsinstelling een financieringsbonus ontvangen (factor 1,5). Een registratie als werkstudent impliceert dat deze student onderwijs- en examenfaciliteiten⁴ kan aanvragen. De hogeronderwijsinstelling kan ook bijzondere onderwijs- en examenfaciliteiten toekennen aan werkenden die niet geregistreerd zijn als werkstudent, maar dit is volgens de eigen regels van de instelling.

Brede doelgroep

Echter, een groot deel van de potentiële lerenden die in het kader van levenslang leren willen verder studeren in het hoger onderwijs worden niet gevat door deze definitie. Daarom ligt de focus in het SERV-advies op alle potentiële lerenden die werken, werkzoekend of inactief zijn en verder willen studeren, zich willen omscholen, bijscholen of heroriënteren. Het gaat om een heterogene groep die verschillende leernoden en drempels ervaart (Vlor, 2021a; Vlor, 2021b). Enerzijds zijn er de lerenden die enkel een diploma secundair onderwijs op zak hebben en op latere leeftijd een basisdiploma hoger onderwijs willen behalen. Deze personen zijn (meestal) niet gekend met de context van het hoger onderwijs.⁵ Anderzijds zijn er de lerenden met een basisdiploma hoger onderwijs die opnieuw instromen om zich bij te scholen in de eigen discipline of om zich te heroriënteren of om te scholen in een nieuwe discipline in functie van werk-naar-werk transitie.

Financieringssysteem hoger onderwijs

Het huidige financieringssysteem van het hoger onderwijs is in voege sinds 2008. Dit mechanisme moest enerzijds voor meer uniformiteit zorgen aangezien opleidingen aan hogescholen en universiteiten hiermee op eenzelfde manier worden gefinancierd. Voor 2008 gold er een apart financieringsmodel. Anderzijds werd met dit systeem de financieringsverantwoordelijkheid verdeeld onder drie actoren: zowel de overheid als de hogeronderwijsinstellingen bekostigen volgens een gemengd systeem van input- en outputfinanciering en de studenten volgens het systeem van het leerkrediet. Hiermee wilde de Vlaamse Regering een aantal doelstellingen bereiken: een grotere participatie aan het hoger onderwijs en een hoger studierendement, gelijke kansen garanderen, meer rationalisatie en optimalisatie van het opleidingsaanbod, het ondersteunen van flexibele trajecten, de academisering doen slagen en de kwaliteit van onderwijs en onderzoek stimuleren.

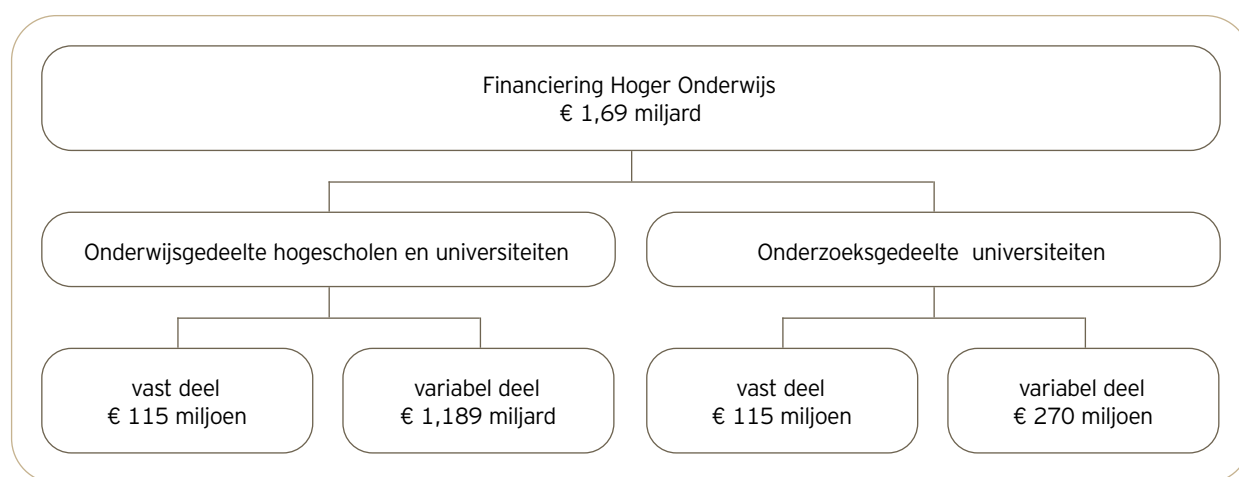
³ Zie Vlaamse Codex Hoger Onderwijs Artikel I.3 paragraaf 78.

⁴ Voorbeelden zijn een zo gunstig mogelijke groepsindeling of het verplaatsen van een of meerdere examens omwille van onverenigbaarheid met de werkrooster. De eindbeslissing over de onderwijsfaciliteiten ligt altijd bij de faculteiten of de docenten.

⁵ Hier valt onder andere de doelgroep onder van de VDAB-trajecten voor verpleegkundige en de lerarenopleiding.

Met het huidige financieringsmodel worden de werkingsmiddelen vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming over de hogeronderwijsinstellingen verdeeld in vier delen: twee delen om het onderwijsgedeelte van de hogescholen en universiteiten te ondersteunen, met een vast deel (de onderwijs sokkel) en een variabel deel, en twee delen om het onderzoek aan universiteiten te ondersteunen, met opnieuw een vast deel (de onderzoek sokkel) en een variabel deel (**FIGUUR 1**). In het totaal gaat er ongeveer 1,7 miljard euro vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming naar het hoger onderwijs. De stabiele delen voor het onderwijs- en onderzoeksgedeelte⁶ zijn klein in verhouding tot de totale financiering, maar verzekeren stabiliteit aan de hogeronderwijsinstellingen. Het gaat om een 115 miljoen euro voor zowel het onderwijsgedeelte als het onderzoeksgedeelte. Het grootste bedrag gaat uit naar het variabel onderwijsgedeelte, namelijk een 1,2 miljard euro. Een 270 miljoen euro is er voor het variabel onderzoeksgedeelte.

FIGUUR 1 \ Basisfinanciering hoger onderwijs vanuit beleidsdomein Onderwijs en Vorming, cijfers 2016

Bron: Departement Onderwijs en Vorming

Wat betreft het onderwijsgedeelte worden voor het vast gedeelte de middelen verdeeld over de hogeronderwijsinstellingen op basis van het opgenomen aantal studiepunten onder een diplomacontract in de initiële bachelor- en masteropleidingen. De postinitiële opleidingen en schakel- en voorbereidingsprogramma's worden niet opgenomen in de berekening. Voor het variabel gedeelte worden de middelen verdeeld over de hogeronderwijsinstellingen op basis van financieringspunten. Een instelling krijgt punten op basis van het aantal opgenomen studiepunten totdat een student 60 studiepunten verworven heeft in één opleiding (input), het aantal verworven studiepunten vanaf 61 studiepunten (output), het aantal uitgereikte diploma's en het aantal verworven studiepunten door studenten met een creditcontract.

De voorwaarden zijn dat het gaat om financierbare studenten die een leerkrediet hebben, om diploma- en creditcontracten en om financierbare opleidingen, namelijk initiële bachelor- en masteropleidingen, schakelprogramma's en voorbereidingsprogramma's voor initiële masters.

Bachelor-na-bachelors worden aan de helft gefinancierd en de andere postinitiële opleidingen niet. De financieringspunten worden ook gewogen in functie van de studiegebieden en er zijn financieringsbonussen voor beursstudenten, studenten met een functiebeperking en werkstudenten.

De werkingsmiddelen van het variabel onderwijsgedeelte evolueren in functie van het aantal studenten, het zogenaamde halfopen model - kliksysteem.

⁶ Die worden berekend op basis van een aantal parameters.

Per academiejaar wordt bekeken of het gemiddeld aantal opgenomen studiepunten van de afgelopen vijf academiejaren stijgt of daalt met ten minste 2%. Als dit zo is, dan stijgt of daalt respectievelijk het budget met 2%. De bedragen worden jaarlijkse geïndexeerd. Het vast onderwijs gedeelte valt daar niet onder. Daarnaast werd er een bijkomende financiering van 225,9 miljoen euro van het hoger onderwijs voorzien tussen 2012-2025 (Vlaanderen Onderwijs & Vorming, 2015), maar dit groeipad is intussen uitgesteld.

Een belangrijk uitgangspunt in de huidige regeling is dat hogeronderwijsinstellingen een systeem kennen van open enveloppe financiering. Dat wil zeggen dat de instelling zelf kiest waaraan de ontvangen middelen worden besteed.

Naast deze financiering vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming is er nog overheidssteun vanuit andere beleidsdomeinen via onderzoekstromen zoals het Bijzonder Onderzoeksfonds en het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en vanuit de andere beleidsniveaus voor toegepast wetenschappelijk onderzoek (De Raeve, 2018). Tot slot zijn er nog private inkomsten door private samenwerkingen en andere diensten zoals inschrijvingsgelden die ingezet kunnen worden voor levenslang leren.

Uitdagingen en drempels levenslang leren in hoger onderwijs

Het aantal werkstudenten hoger onderwijs in een werktraject is behoorlijk klein. Sinds het schooljaar 2008-2009 is hun aandeel in het totaal aantal studenten met 1% gestegen (Departement Hoger en Volwassenenonderwijs, 2020). Uit toekomstverkenningen van de Vlaamse arbeidsmarkt blijkt dat het aandeel hooggekwalificeerde jobs zal toenemen ten koste van het aantal middengekwalificeerde jobs (Sels, Vansteenkiste, & Knipprath, 2017). In 2050 zal bijna zes op de tien werkenden een hooggekwalificeerde job hebben en drie op de tien een middengekwalificeerde. Het is (en zal) met andere woorden belangrijk (zijn) dat het hoger onderwijs toegankelijk is voor middengeschoolden die zich verder willen bijscholen.

De wijze waarop het hoger onderwijs momenteel in Vlaanderen wordt georganiseerd, creëert heel wat mogelijkheden⁷ om tegemoet te komen aan de vragen van lerenden tijdens hun loopbaan. Niettemin is er ruimte voor verbetering. Volgens de SERV moet het hoger onderwijs nog meer op zoek gaan naar aantrekkelijke formules voor deze volwassenen die tijdens hun loopbaan verder willen leren. Dit artikel gaat hierna dieper in op de drempels die enerzijds volwassenen ervaren die tijdens hun loopbaan verder willen leren aan het hoger onderwijs. Het advies focust op de drempels die verbonden zijn met de hogeronderwijsinstellingen en niet op de algemene drempels die personen ervaren tijdens hun loopbaan om opleiding te volgen.⁸ Anderzijds komen ook de drempels aan bod die hogeronderwijsinstellingen ervaren bij het uitrollen van trajecten voor personen die in hun loopbaan verder willen leren.

Lerenden

Zichtbaarheid, rationaliteit en kwaliteit opleidingsaanbod

Elke lerende heeft nood aan een zichtbaar, rationeel en kwaliteitsvol opleidingsaanbod om tegemoet te komen aan zijn of haar leervraag. Momenteel is het opleidingsaanbod levenslang leren aan de hogeronderwijsinstellingen ontzettend uitgebreid. Voor potentiële lerenden is het niet evident hun weg te vinden in dit aanbod. Het Hogeronderwijsregister centraliseert alle opleidingen, behalve postgraduat en permanente vorming.⁹

⁷ Zoals de mogelijkheid om afzonderlijke opleidingsonderdelen met een creditcontract te volgen, de mogelijkheid om bijzondere faciliteiten als werkenden aan te vragen, en het systeem van creditbewijzen voor ieder geslaagd opleidingsonderdeel en van flexibele inschrijvingen.

⁸ Er kunnen verschillende drempels spelen waardoor mensen niet overgaan tot opleiding. Tijd, namelijk de mogelijkheid om werk en privéleven te combineren met studeren, wordt in Vlaanderen als belangrijkste opleidingsdrempel ervaren (Van Langenhove, Penders, Sourbron, & Vansteenkiste, 2020).

⁹ Zie <https://www.hogeronderwijsregister.be/home>.

De inhoud van het aanbod moet ook kwaliteits- en zinvol zijn, onder andere aangepast aan innovatieve en maatschappelijke trends en dus inspeland op de noden van de arbeidsmarkt. Hiertoe dienen hogeronderwijsinstellingen hun aanbod te evalueren door de noden aan optimalisatie in kaart te brengen. De ontwikkeling van beroepskwalificatie(dossier)s¹⁰ kunnen ook nieuwe opleidingen mogelijk maken die inspelen op de noden van de arbeidsmarkt. Er zijn echter nog te weinig beroepskwalificaties op niveau zes (bachelor) en niveau zeven (master) ter beschikking en de domeinspecifieke leerresultaten zijn een eerder beperkte vertaling van de beroepskwalificaties (De Raeve, 2021; Vlor, 2021). Een brede uitrol van beroepskwalificaties is essentieel om het nodige civiel effect te garanderen bij lerenden, opleiders en werkgevers.

Sinds september 2019 zijn de graduaatsopleidingen¹¹ ingekanteld in het hoger onderwijs. Dit onderwijsaanbod heeft belangrijke voordelen: het arbeidsmarkt- en loopbaangericht karakter van de opleidingen, de werkplekcomponent van de opleidingen en de brede doelgroep die ermee kan worden bereikt (SERV, 2018).

Hogeronderwijsinstellingen moeten ook meer rekening houden met het bestaande aanbod van andere (private) opleidingsaanbieders en bekijken waar hun aanbod een meerwaarde kan betekenen en of er kan worden samengewerkt. Daarnaast ligt er nog potentieel in samenwerkingen met internationale topinstellingen om volwassenen in hun loopbaan te overtuigen om deel te nemen aan opleiding.

Vanuit het onderwijsveld zijn er initiatieven zoals de Nova Academy en de Associatie KU Leuven om te werken aan een toegankelijk, toekomstgericht en kwalitatief aanbod levenslang leren.¹² Met het voorsprongfonds hoger onderwijs wil de Vlaamse Regering alvast hogeronderwijsinstellingen stimuleren om hun aanbod onder de loep te nemen en actie te ondernemen om hun aanbod toekomstgericht en wendbaar te maken.

Zichtbaarheid opleidingsincentives

Zelfs wanneer de potentiële lerende een zicht op het aanbod heeft, dan nog moet die persoon ruimte (in de zin van tijd en geld) hebben om te gaan studeren. In Vlaanderen zijn er momenteel heel wat incentives die proberen in te spelen op deze drempels om werknemers, werkzoekenden, zelfstandigen en ondernemers verder te laten leren in het hoger onderwijs¹³. Ondanks dit grote pakket aan opleidingsincentives en een geïntegreerde opleidingsdatabank, zetten Vlamingen in de praktijk nog te weinig de stap naar opleidingen tijdens de loopbaan (Van Langenhove, Penders, Sourbron, & Vansteenkiste, 2020). Dit komt deels omdat deze incentives nog te weinig gekend zijn. Bovendien zijn de bestaande incentives voornamelijk gericht op werknemers in stabiele(re) arbeidssituaties. Personen met een precair arbeidsstatuut (zoals uitzendarbeid) kunnen er vaak geen aanspraak op doen. Nog een andere reden is dat de bestaande incentives niet voldoende ruimte geven om te gaan studeren en dus de transitie van werk naar leren te weinig stimuleren. In het recente advies 'Lerend werken in Vlaanderen', stelde SERV zich al de vraag of deze incentives volstaan om te schakelen richting levenslang leren en een degelijk opleidings- en loopbaanoffensief dat werknemers weerbaar maakt tegen ontwikkelingen zoals digitalisering en robotisering en crisissen zoals de coronacrisis (SERV, 2021a).

Kostprijs studiegeld

Al is de kostprijs van het studiegeld hoger onderwijs in Vlaanderen laag in vergelijking met andere landen en kan het gebeuren dat de werkgever en/of sectorale opleidingsfondsen tussenkom(t)(en) in de kosten, dan nog kan de kost van het studiegeld een drempel zijn voor een potentiële lerende.

¹⁰ Zie <https://vlaamsekwalficatiestructuur.be/beroepskwalificaties>.

¹¹ De vroegere HBO5-opleidingen.

¹² Zie <https://nova-academy.be> en <https://associatie.kuleuven.be>.

¹³ Voor een uitgebreide opsomming van alle incentives verwijzen we naar het SERV-advies waarop dit artikel is gebaseerd.

Dit studiegeld bestaat uit een vast bedrag en een variabel bedrag per studiepunt. Het vast gedeelte wordt één keer per academiejaar betaald. Dit is nadelig voor lerenden die in februari willen starten. Bovendien is het vast gedeelte relatief hoog voor lerenden die zich inschrijven met een creditcontract en maar enkele studiepunten opnemen. Daarnaast kan alleen met een diplomacontract voor minstens 27 studiepunten van financierbare opleidingen een studietoelage worden verkregen. De (kortere) postinitiële opleidingstrajecten zijn niet financierbaar en bijgevolg ook duurder. De kost van een ITNA of een ITACE vergroot de totale kostprijs, zeker wanneer een deelname aan een open testmoment niet meer mogelijk is. Daarnaast zijn er nog andere indirecte kosten die studeren met zich meebrengt zoals mobiliteit (De Norre, De Leebeeck, & Havermans, 2020).

Transparantie en uniformiteit vrijstellingenbeleid

Gedurende hun loopbaan verwerven volwassenen heel wat competenties en kwalificaties. Het is noodzakelijk dat die EVC en EVK maximaal worden gevaloriseerd en op een uniforme wijze erkend, want zo kunnen de opleidingstrajecten voor lerenden worden verkort wat een positief effect heeft op de leermotivatie (SERV, 2020). De samenwerkingsovereenkomst tussen Hogeschool PXL en Syntra Limburg en Howest en Syntra West zijn goede voorbeelden van een doorgedreven vrijstellingenbeleid.¹⁴

Flexibiliteit opleidingstraject

Personen die een studie hoger onderwijs willen volgen in combinatie met werk (en gezin), hebben nood aan flexibel afstandsonderwijs. Echter, niet elke hoger onderwijsopleiding biedt zulke flexibiliteit aan. Een registratie als werkstudent zorgt ervoor dat de persoon in kwestie wel bepaalde faciliteiten kan aanvragen, maar dan moet deze wel voldoen aan de enge definitie van werkstudent. Bovendien is een werkstudententraject steeds een volledige opleiding, terwijl er vooral nood is aan korte, flexibele trajecten voor om- of bijscholing in het kader van levenslang leren. De hogeronderwijsinstelling kan ook bijzondere onderwijs- en examenfaciliteiten toekennen aan werkenden die niet geregistreerd zijn als werkstudent, maar dit is volgens de eigen regels van de instelling.

Voor een creditcontract is de potentiële lerende gebonden aan de toelatingsvoorwaarden van de basisopleiding (bachelor of master) die logisch zijn voor een volledige basisopleiding, maar niet als het slechts om het volgen van enkele opleidingsonderdelen gaat. Dit verzwaart de inschrijvingsprocedure. Door de opleiding aan te bieden via permanente vorming, vervallen de toelatingsvoorwaarden, al zorgt dit voor extra administratie, verlies in synergie en een hogere kostprijs van de opleiding.

Om de combinatie van werken, privéleven en studeren beter te organiseren, hebben volwassenen baat bij (meer) plaats- en tijdsafhankelijk leren. De digitalisering van het hoger onderwijs – en de push sinds de coronacrisis richting meer blended leren – maakt dit ook meer en meer mogelijk.

Beschikbaarheid ondersteuning

Levenslang leren begint bij het (h)erkennen van de leernood en -vraag, maar uit onderzoek blijkt dat een kwart van de volwassenen in Vlaanderen onvoldoende de noodzaak inziet om bij te leren (Van Langenhove, Penders, Sourbron, & Vansteenkiste, 2020). Hiervoor kan ondersteuning en begeleiding cruciaal zijn, alsook om de eigenlijke stap naar leren te zetten, tijdens het opleidingstraject en bij heroriëntering.

Hogeronderwijsinstellingen

Huidige financieringssysteem

Uit de toelichting van het huidige financieringssysteem van het hoger onderwijs, blijken een aantal zaken. Ten eerste, de doelstellingen dateren van 2008 en houden maar in beperkte mate rekening met levenslang leren.

¹⁴ Zie <https://www.syntra-limburg.be/blog/hogeschool-pxl-en-syntra-limburg-bundelen-de-krachten> en <https://www.howest.be/nl/nieuws/howest-en-syntra-west-sluiten-exclusieve-samenwerkingsovereenkomst>

Ten tweede, het huidige financieringssysteem is gericht op de initiële bachelor- en masteropleidingen, schakelprogramma's en voorbereidingsprogramma's voor initiële masters. Bachelor-na-bachelors worden aan de helft gefinancierd voor het variabel onderwijsgedeelte maar worden niet meegenomen in de berekening van het vast gedeelte. De andere postinitiële opleidingen worden niet in rekening genomen voor het vast en het variabel onderwijsgedeelte. Daarnaast genereert niet elke feitelijke werkstudent een financieringsbonus door de enge definitie van het begrip werkstudent. Het huidige financieringssysteem wakkert bovendien onderlinge concurrentie aan waardoor elke hogeronderwijsinstelling een zo ruim mogelijk aanbod wil organiseren (De Raeve, 2021). Er zijn ook geen incentives om samen te werken met andere instellingen, tussen hogescholen en universiteiten of met andere opleidingsaanbieders. Dit maakt het aanbod groot en onoverzichtelijk. En tot slot, het voorziene groeipad tussen 2012-2025 werd uitgesteld.

Definitie werkstudent

Zoals hierboven al aangegeven, is de huidige definitie van werkstudent die de Codex Hoger Onderwijs voorschrijft te eng. Een deel van de lerenden wordt niet gevat door deze definitie. Hierdoor genereert niet elke feitelijke werkstudent een financieringsbonus.

Voor de officiële werkstudenten moeten hogeronderwijsinstellingen een apart traject opstellen van 180 à 240 studiepunten met bijzondere onderwijs- en evaluatiemodaliteiten dat parallel loopt aan de reguliere basisopleidingen, terwijl er vooral nood is aan korte, flexibele trajecten voor om- of bijscholing in het kader van levenslang leren. De administratie voor werkstudenten wordt apart geregeld. De gewestelijke verschillen inzake opleidingsincentives en vrijstelling van beschikbaarheid verzwaren de administratie. Dit zorgt er dus voor dat hogeronderwijsinstellingen weinig synergiën kunnen realiseren, administratief noch onderwijskundig.

Cultuur van levenslang leren bij hoger onderwijspersoneel

Tot slot is er een belangrijke rol weggelegd voor het hoger onderwijspersoneel in het kader van levenslang leren. Momenteel is er in hun opdracht weinig ruimte voor levenslang leren. Ze worden er ook niet op beoordeeld (wel op hun publicaties en citering). Lesopdrachten in het postinitieel aanbod zijn daarom geen prioriteit, terwijl daar wel kansen liggen om hun expertise en kennis ruimer te verspreiden.

Kansen voor levenslang leren in hoger onderwijs

Naast deze uitdagingen die zowel potentiële lerenden als hogeronderwijsinstellingen ondervinden, zijn er ook ontwikkelingen in het hoger onderwijs die kansen kunnen bieden voor het levenslang leren.

Duaal leren in het hoger onderwijs kan extra kansen bieden voor de uitbouw van levenslang leren voor zowel startende als ervaren werknemers als voor zij-instromers. Duaal leren zorgt ervoor dat potentiële lerenden een sterkere uitgangspositie kunnen verkrijgen op de arbeidsmarkt doordat ze zowel bij een hogeronderwijsinstelling als een onderneming competenties verwerven. In een gezamenlijke oproep van de SERV en de Vlor hernieuwden beide adviesraden ook hun engagement voor een aantrekkelijk en sterk duaal leren en werkplekleren (SERV & Vlor, 2021). De geplande uitrol van duaal leren in het volwassenenonderwijs en het hoger onderwijs biedt verdere kansen, maar zal een invulling moeten krijgen die aangepast is aan deze onderwijsniveaus en tegelijk trouw blijft aan de principes van duaal leren.

Microcredentials vinden steeds vaker hun ingang in het Vlaamse hoger onderwijs. Dit zijn leerbewijzen verworven op basis van leeractiviteiten met een beperkte omvang (Vlor, 2021b). De term wordt ook gebruikt om de leeractiviteit te benoemen¹⁵. Het systeem biedt opportuniteiten voor levenslang leren in het hoger onderwijs op vlak van flexibiliteit, zichtbaarheid en rationaliteit van het opleidingsaanbod en op vlak van het erkenningsgerichte denken in Vlaanderen.

¹⁵ Zoals het aanbod *microdegrees* van sommige hogescholen.

Met het voorsprongfonds hoger onderwijs wil de Vlaamse Regering het momentum aangrijpen om samen met alle partners van het hoger onderwijs nieuwe krijtlijnen uit te zetten voor het toekomstig hoger onderwijs in Vlaanderen (Vlaamse Regering, 2021). Ze voorziet een eenmalige investering van 60 miljoen euro. Levenslang leren krijgt hier een prominente plaats.

De SERV hoopt dat het voorsprongfonds een push geeft aan het levenslang leren in het hoger onderwijs en aan sterke partnerschappen met ondernemingen en sectoren (SERV, 2021b). De impact van het voorsprongfonds zal moeten blijken uit de actieplannen en projecten die er effectief zullen uit voortvloeien. Een goede opvolging van de resultaten van de investeringen is nodig. Helaas gaat het om een eenmalige investering, terwijl er nood is aan een langetermijnstrategie om een echte omslag te maken richting levenslang leren in het hoger onderwijs.

BIBLIOGRAFIE

- De Norre, J., De Leebeeck, K., & Havermans, N. (2020). *Studiekosten in het hoger onderwijs*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.
- De Raeve, J. (2018). Hoger onderwijs, slimmere financiering. Betere parameters voor excellent onderwijs. *Voka Paper*, 1-23.
- De Raeve, J. (2021). Redeneren vanuit een ecosysteem. Uitgaan van eigen kracht. *Thema Hoger Onderwijs*, 58-60.
- Departement Hoger en Volwassenenonderwijs. (2020). *Datawarehouse DHO 2.0*. Opgehaald van Vlaams Parlement: <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1607587>
- ITACE. (2021). *Interuniversity Test of Academic English*. Opgehaald van ITACE: <https://www.itace.be/>
- ITNA. (2021). *Interuniversitaire Taaltest Nederlands voor Anderstaligen*. Opgehaald van ITNA: <https://www.itna.be/>
- Onderwijskiezer. (2021). *Algemene info HO*. Opgehaald van Onderwijskiezer: https://www.onderwijskiezer.be/v2/hoger/hoger_structuur.php
- Sels, L., Vansteenkiste, S., & Knipprath, H. (2017). *Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050 (Werk.Rapport 2017 nr.1)*. Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven.
- SERV & Vlor. (2021). *Gezamenlijke oproep Vlor-SERV. Afstuderen in coronatijd - Hernieuwd engagement voor*. Brussel: SERV & Vlor.
- SERV. (2018). *Advies duaal leren in hoger onderwijs*. Brussel: SERV.
- SERV. (2020). *Een efficiënte en toegankelijke erkenning van buitenlandse studiebewijzen*. Brussel: SERV.
- SERV. (2021a). *Lerend werken in Vlaanderen*. Brussel: SERV.
- SERV. (2021b). *Voorsprongfonds Hoger Onderwijs*. Brussel: SERV.
- Van Langenhove, H., Penders, I., Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2020). *Monitoringsrapport opleidingsdeelname en de opleidingsinspanningen van werkgevers in Vlaanderen*. Brussel / Leuven: Departement Werk en Sociale Economie / Steunpunt Werk.
- Vlaamse Regering. (2021). *Visienota Voorsprongfonds Hoger Onderwijs*. Brussel: Vlaamse Regering.
- Vlaanderen Onderwijs & Vorming. (2015). *Evaluatie van een aantal aspecten van het financieringsmechanisme in het hoger onderwijs*. Brussel: onderwijs Vlaanderen.
- Vlaanderen Onderwijs & Vorming. (2021a). *Hoger onderwijs: Voorwaarden en bedragen*. Opgehaald van Studietoelagen: <https://www.studietoelagen.be/hoger-onderwijs>
- Vlaanderen Onderwijs & Vorming. (2021b). *Hoger onderwijs: Inschrijving en contracten*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/inschrijving-en-contracten>
- Vlaanderen Onderwijs & Vorming. (2021c). *Studiegelden*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/studiegelden>

- Vlor. (2021a). *Drempels wegwerken voor het levenslang leren in het hoger onderwijs. Advies voor het Vlaams actieplan levenslang leren*. Brussel: Raad Hoger Onderwijs.
- Vlor. (2021b). *Microcredentials in Europees perspectief. Advies voor de openbare raadpleging van de Europese Commissie 'Microcredentials for lifelong learning and employability'*. Brussel: Raad Hoger Onderwijs.